

Özet

19. yüzyıla iç karışıklıklar, ihtilaller ve reformlarla giren Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde güçlü bir devlet konumuna yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) liderliğinde iki kutuplu bir dünya düzenine tanıklık edilmiş, Sovyetlerin dağılmasıyla bu sistem sona ermiş ve uluslararası sistem yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1990'lar sonrasında Balkanlar'daki krizler, Körfez Savaşları ve 11 Eylül olayları gibi kritik kırılma noktalarına tanıklık etmiştir.

Yeni dünya düzeninde geleneksel güvenlik anlayışı değişmiş ve uluslararası sistemin boşluklarıyla birlikte savaşların öngörülemeyen hale geldiği bir dönem başlamıştır. Küreselleşen dünyada tehditlerin tanımı değişmiş ve bu tehditler; askeri güvenlikten ekonomik, siyasi ve çevresel güvenliğe kadar genişlemiştir.

ABD, "tek kutuplu" bir dünya düzeni istemekte, ancak Avrupa Birliği (AB), Rusya, Çin ve Türkiye gibi aktörler "çok kutuplu" bir düzenin çıkarlarına daha uygun olduğunu düşünmektedir. 21. yüzyılda yeni bir uluslararası sistem inşa edilmekte ve Türkiye bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Mevcut düzenin adil olmadığını açıkça dile getiren Türkiye, Avrasya'da işbirliği arayışına yönelmektedir. Bu bağlamda Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS, çok kutuplu dünyanın simgeleri haline gelmektedir.

21. Yüzyılda Uluslararası İlişkiler Işığında Türk Dış Politikasında Açmaz ve Açılımlar.

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Günümüzde Türkiye'nin dış politikasının rasyonelliğini kavrayabilmemiz için öncelikle uluslararası ilişkiler tarihine göz atmamız son derece önemlidir. Nitekim, 20. yüzyılda Türkiye işgal altında kalmış ve destansı bir İstiklal Mücadelesi vererek bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. 21. yüzyılda ise önceki iki yüzyıla kıyasla çok daha güçlü bir Türkiye ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında iki kutuplu bir sistem meydana gelmiş, Soğuk Savaş sonrası ABD ve özellikle SSCB'nin blok üyeleri üzerinde uyguladığı izolasyonist politikalarından kurtulan ülkelerde dâhil olmak üzere uluslararası arenada 1980'lerden itibaren karşılıklı ekonomik bağımlılık ilişkisi güçlenmiştir. Küreselleşme, özellikle ekonomi politikaları üzerinden kendini hissettirmiş ve siyasi, askeri etkiler meydana getirmiştir. Thomas Friedman'a göre; Soğuk Savaş, dostlar ve düşmanlardan oluşan bir dünya iken, küreselleşme dünyasında dostlar ve düşmanlar artık rakipler haline gelmiştir.

Küreselleşme süreciyle birlikte çok uluslu şirketler ve terör örgütleri küresel sistemdeki etkilerini arttırmış ve devletlerin rolü sorgulanmaya başlanmıştır. Yeni dönemde Çin ve Rusya gibi ülkeler, uluslararası sisteme eklenmeye başlamış, Balkanlar'daki sorunlar, Körfez Savaşı ve 11 Eylül olayları, küresel terör, insan kaçakçılığı, siber suçlar, uyuşturucu ticareti, illegal göçler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi yeni güvenlik tehditleri ülkelerin güvenlik politikalarına yönelik parametrelerini şekillendiren önemli faktörler olarak öne çıkmıştır. Etno-milliyetçiliğin bölgesel çatışmaları tetiklediği ve küresel terörizm tehdidiyle birlikte güvenliğin sınırlarının yeniden tartışılmaya açıldığı bir dönem ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı çözülmüş ve özellikle ABD, bu yeni dönemde dünya düzenini tamamen kendi egemenliği altına almak istemiştir. Bu durumu anlamayan veya buna karşı strateji geliştiremeyen güçler büyük bedeller ödemiştir.

Uluslararası sistemin tek hâkimi olma iddiasındaki ABD ve Batı Dünyası, bu süreçte kendilerini tehditlere daha açık hale getirmişlerdir. Kendi politikalarına uymayan güçleri ise sistemden dışlamaya başlamıştır. Yeni dünya düzeni oluşurken, eski müttefiklerin bir anda düşmana dönüşebileceği gerçeği göz ardı edilmiştir.

Rusya-Ukrayna Savaşı sonrası AB, askeri ve siyasi açıdan zayıflıklarını daha belirgin hale getirmiş ve NATO olmadan hareket edemeyeceğini göstermiştir. Çin, Rusya ve Hindistan gibi yeni aktörler ise uluslararası arenada daha belirgin roller üstlenmeye başlamışlardır. ABD, Çin'i dengelemek için Hindistan gibi ülkelerle işbirliği arayışındadır. Bu süreçte NATO, ŞİÖ ve BRICS gibi kurumsal yapılar, yeni dünya düzeninde önemli rol oynamaktadırlar. Özellikle Rusya ve Çin gibi güçler, uluslararası sistemi şekillendirmede aktif rol üstlenmişlerdir.

ABD'nin rakibi haline gelen bu ülkeler, dünyanın çok kutuplu bir yöne doğru hareket etmesine katkıda bulunmuşlardır. Şüphesiz ki bu ülkeler göz önüne alındığında, dünya güç dengesinin Avrupa-Atlantik ekseninden Asya-Pasifik eksenine kaydığı gözlemlenmektedir. Batıdan doğuya doğru bir güç kayması yaşanmaktadır. ABD ise bu kaymayı mali gücüyle oldukça kuvvetli bir şekilde engellemeye çalışmaktadır. Hammadde ve enerji kaynaklarına sahip zengin ülkelerle olan ilişkilerini koparmamak için büyük bir çaba harcamakta ve hatta bu ilişkileri daha sağlam hale getirmek için yoğun gayret göstermektedir.

Bu arada ŞİÖ de giderek dünyada ilgi çekmeye başlamaktadır. ŞİÖ'nün liderleri,

3 Ekim 2024

yayınladıkları ortak bildirimlerde, uluslararası tehditlerin ve sorunların giderek daha karmaşık hale geldiğini, dünyanın mevcut durumunun tehlikeli bir şekilde kötüleştiğini, yerel çatışmaların ve krizlerin arttığını, yeni ve istenmeyen çatışmaların ortaya çıktığını her zirve toplantısının ardından vurgulamaktadırlar. ŞİÖ liderleri mevcut tehdit ve krizlerden çıkış yolu olarak Amerika'nın egoist emellerine sınır koymayı, en azından Amerikan liderliğindeki mevcut tek kutuplu liberal dünya düzenine karşı olduklarını dile getirmektedirler. Çok kutuplu bir dünya düzeninin; dünya barışı, ticaretin ve ekonominin gelişmesi, aynı zamanda kendi çıkarlarının korunması için gerekli olduğuna inanmaktadırlar.

Günümüzde ABD, halen tek kutuplu bir liberal uluslararası düzeni savunmaktadır. Ancak AB, Rusya, Çin, Hindistan ve Türkiye gibi diğer aktörler, çok kutuplu bir dünya düzeninin kendi menfaatleri için daha faydalı olduğunu ifade etmektedirler. Türkiye, özellikle 2005 yılından itibaren yeni dünya düzeninin adil olmadığını ifade etmiş ve tek kutuplu dünya düzenine karşı durduğunu da açıkça ortaya koymuştur. Örneğin 2000'li yılların başında Rusya'yla imzalanan Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı ile Türkiye, çok kutuplu bir dünya düzeninden yana olduğunu dünyaya ilan etmiştir.

Analiz

Türkiye, son dönemde yükselen Asya ile Batı arasındaki ilişkilerini daha dengeli bir hale getirmek için çaba sarf etmektedir. ŞİÖ ve BRICS, çok kutuplu dünyanın yeni simgeleri ve değerleri olarak öne çıkmaktadır. Barışı merkezine alan Türkiye, mevcut ve potansiyel krizleri çözmeye odaklanan aktif bir diplomasi izlemektedir. Özellikle Rusya-Ukrayna Savaşı ve Kafkaslar'daki arabuluculuk rolü büyük önem taşımaktadır. Arabuluculuk girişimleri taraflarca takdirle karşılanmıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, NATO Zirvesi'nden bir hafta önce Astana'da düzenlenen ŞİÖ Liderler Zirvesi'ne diyalog ortağı olarak katılmış ve dönüşte Türkiye'nin bu birliğe tam üye olmak istediğini açıklamıştır. Çok kutuplu dünyanın önemli bir kurumsal aktörü olan ŞİÖ'yle yakın işbirliği içinde olma isteği, Türkiye'nin bu dünyada etkin olma hedefine yönelik önemli bir adımdır.

Türkiye'nin savunma sanayisinde gösterdiği gelişmeler de dikkat çekicidir. Türkiye, yakın geçmişte Belçika'nın gözden çıkardığı G3 tüfeklerini kullanmaktaydı. Bugünse savunma sanayinde yapılan yatırımlar sayesinde hem Mavi Vatan'da hem anavatanımızda hem de Gök Vatan'da önemli başarılar elde edilmektedir. Türkiye, otonom bir savunma anlayışı geliştirmek zorundadır. Benzer şekilde Türkiye'nin BRICS gibi gruplarla yakın işbirliği kurma isteği eleştirilecek bir durum değildir. Her türlü alternatif değerlendirilmelidir.

Türkiye, dostlarının "ahde vefa" göstermesini beklemekle birlikte tarihten aldığı tecrübelerle dostlarının sadakatinin ne derece olduğunu bilincinde tutmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ifadesiyle Türkiye "en batıdaki Asyalı, en doğudaki Avrupalı" olarak müstesna bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Türkiye'nin Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve hatta Suriye ile normalleşme sürecini başlatması da dikkat çekicidir. Aynı zamanda Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsallaşmasına Türkiye'nin öncülük etmesi de önemlidir.

Orta Koridor Projesi sadece bir ulaşım projesi değil, aynı zamanda bir dostluk ve kardeşlik projesidir. Bölgesel işbirliklerini güçlendirmek ve bölgesel bir güç olmaktan küresel bir güce doğru ilerlemek mümkündür. Bu projelerle Türkiye, küresel bir güç olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

Günümüzde kriz yaşayan bir Batı ve yükselen bir Doğu'dan söz edilmektedir. Çin ve Hindistan'daki gelişmeler, Orta Asya'daki Türk devletlerinin yükselişi, Azerbaycan'ın ilerlemesi, yükselen Doğu'nun örnekleridir. Yeni bir dünya düzeninin kurulduğu bu evrede, Türkiye'siz bir dünya düzeninin kurulamayacağı söylenebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın uzun süredir ifade ettiği "Dünya beşten büyüktür" söylemi de Türkiye'nin bu yöndeki kararlılığını göstermektedir. Hem yurtta hem de cihanda barışı sağlamak için Türkiye, milli birliğini ve iç bütünlüğünü korumalı, şanlı Türk bayrağının gölgesi altında toplanmalıdır. Bu sayede Türkiye, bu yeni dünya düzeninde önemli bir konum elde edecektir.

Türkiye, kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan ve uluslararası sistemden çok kendi kapasitesine güvenmek durumunda olan bir ülkedir. Bu da yapılması gereken en doğru şeydir. NATO'ya bel bağlayanlar hep başarısız olmuştur. Balkanlar'daki krizleri, 90'lı yıllar sonrası çıkan krizleri analiz ettiğimizde Batılı güçler ve NATO birçok söz vermiş ama bu sözler unutulmuştur. Bu nedenle Türkiye, kendi ayakları üzerinde durmak, dostlarına güvenmek ve düşmanlarına karşı caydırıcılığını göstermek zorundadır.

Sonuç

1980 sonrası dönemde kendini neoliberal ekonomi politikaları üzerinden hissettiren küreselleşme, ülkelerde siyasi ve askeri etkiler yaratmıştır. Küreselleşme dünyası bütün dostları ve düşmanları rakipler haline getirmiştir. Soğuk Savaş döneminde başlayan krizler giderek yayılmış ve geline nokta itibarıyla kontrolden çıkma noktasına gelmiştir. Küreselleşmenin etkisi ve iki kutuplu dünya sistemi dönemin

3 Ekim 2024

sona ermesi, uluslararası ilişkileri karmaşıklaştırmış ve küresel güç dengelerini alt üst etmiştir. Bu istikrarsızlıktan en fazla etkilenenlerden biri de Ortadoğu coğrafyası olmuştur. Küreselleşen dünyada tanımı değişen tehditlere karşı duyulan korku çok boyutlu ve tanımsız olmuştur. Daha önceleri Amerika merkezli politikalar izleyen Avrupa ülkeleri, yeni dünya düzeninde özerk adımlar atmaya başlamıştır. 2001 yılından itibaren Batı dışında kalan devletler, Rusya ve Çin başta olmak üzere çok kutuplu bir dünya sistemi kurulması için mücadele vermektedirler. ABD ise, hegemonyasını sürdürebilmek için dünyanın farklı yarım kürelerindeki krizlerden faydalanmaktadır.

Uluslararası sınamalar ve tehditler gittikçe karmaşıklaşmakta ve dünyanın içinde bulunduğu durum kötüleşmektedir. Bunlardan çıkış yolu ABD'nin hegemonya arzusuna sınır koymaktır. ŞİÖ ve BRICS, bu minvalde ortaya çıkan ve giderek güçlenen platformlardır. Türkiye'nin bu örgütlere katılmaya olan ilgisi, çok kutuplu dünyanın inşası bakımından son derece önemli görülmektedir. Bu adım, Türkiye'ye karşı bugüne kadar istikrarsız politikalar izleyen AB ve NATO'ya karşı da bir cevap olarak kabul edilebilir. Bu üyelikler, Batı'ya karşı gelmek değildir, fakat Türkiye'nin başka bir alternatifinin olduğunun göstergesidir. Bulunduğu coğrafyanın kadim geçmişinin işaret ettiği tecrübeler, doğrudan veya vekalet savaşları yolu ile kontrol edilmek istenen bir coğrafyanın tam kalbinde yer alması gibi nedenler, Türkiye'nin dışa bağımlılığını ortadan kaldırarak, özellikle ekonomik ve askeri alanda güçlü ve oyun kurucu bir devlet olma hedefine ulaşmak için en önemli motivasyon kaynağıdır. Bu yeni düzende kendine yer edinme arayışında olan Türkiye, kendini her türlü koşula hazırlamaktadır.

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Süleyman KIZILTOPRAK - *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi*

1968 yılında İstanbul'da doğan Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak, 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 1997 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinden yüksek lisans derecesini alan Prof. Dr. Kızıltoprak, 2001 yılında da Marmara Üniversitesinden doktora derecesini kazandı.

Kızıltoprak, 'Mısır'da Osmanlı'nın Son Yüzyılı', 'Mısır'da İngiliz İşgali; Osmanlı'nın Diploması Savaşı: 1882- 1887', 'II. Abdülhamid'in Dış Politikası ve Taşöz Operasyonu', '15 Numaralı Mühimme-i Mısır Defteri: Mehmed Ali Paşa'dan Hüseyin Kamil'e Mısır Siyasi Tarihinin Önemli Belgeleri', 'Modern Devlet'e Giden Yolda Mülk Siyaseti Osmanlı Suriyesi'nde Hukuk, Yönetim ve Üretim', 'II. Abdülhamid Zamanında Bir Osmanlı Binbaşısının Gözünden Libya' başlıklı kitapların yazarıdır.

Prof. Dr. Süleyman Kızıltoprak, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde Rektör Yardımcılığı ve Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde dekanlık görevlerini yürütmüştür. Türkiye Bilimler Akademisinde (TÜBA) görevler üstlenen Kızıltoprak, 2013-2018 yılları arasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığında (TİKA) yurtdışındaki temsilciliklerde TİKA Koordinatörü olarak yöneticilik yapmıştır.

3 Ekim 2024

Türk Dış Politikasında Güncel Konular

Küresel ve bölgesel rekabet uluslararası ilişkilerde baş döndürücü bir değişim ve dönüşümle sonuçlanmaktadır. Devletler arası savaşlar, iç savaşlar, terörizm, ekonomik ve teknolojik rekabet, artan nüfus artışıyla birlikte kıt kaynakların her geçen gün daha da kritik hale gelmesi, düzenli ve düzensiz göçler, salgın hastalıklar devletlerin güvenlik anlayışını hızla değiştirmekte, bu karmaşık ve hızla değişen gündemde karar almak ve uygulamak daha da zorlaşmaktadır.

Küresel ve bölgesel rekabette önemli rol oynayan Türkiye bu gelişmelerden önemli derecede etkilenirken, uluslararası politikada da etkin rol oynamaktadır. Bu açıdan Türk dış politikasında alınan kararlar Türkiye'nin güvenliğinde de temel rolü oynarken aynı zamanda bölgesel ve küresel gelişmeleri de önemli ölçüde etkilemektedir.

Uluslararası ilişkilerdeki gelişmeleri yakından takip etmek ve doğru okumak, dış politikada karar almak konusunda temel rolü oynamaktadır. İlgili devlet kurumları kadar üniversiteler ve düşünce kuruluşları da bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Kapadokya Üniversitesi (KÜN) ve Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) iş birliğinde yürütülen bu proje ile Türk Dış Politikasında Güncel Konuların, bu konudaki uzmanlar ile tartışılması, ele alınması ve Türk Dış Politikasında alınacak kararlara ışık tutması amaçlanmaktadır.

Proje hakkında detaylı bilgiye;
<https://commonhorizon.kapadokya.edu.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Prof.Dr. Şafak OĞUZ - Kapadokya Üniversitesi

2019 yılında Doçentlik ve 2024 yılında Profesör unvanını alan Prof.Dr. Şafak OĞUZ, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki (TSK) 23 yıllık hizmetinden sonra 2021 yılında emekli olmuştur. Görevi esnasında Birleşmiş Milletler (BM) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) bünyesinde de çalışan OĞUZ, Kitle İmha Silahları, Terörizm, Uluslararası Güvenlik, Uluslararası Örgütler ve Barış ve Çatışma Çalışmaları konularında çalışmalar yapmaktadır. Prof.Dr. Şafak OĞUZ, halen Kapadokya Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekan Vekili olarak görev yapmaktadır. İyi derece İngilizce ve Almanca bilmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 1993'de mezun oldu. Boğaziçi Üniversitesi'nde 1995'de Yüksek Lisans çalışmasını tamamlayan Erol, 2005 yılında Ankara Üniversitesi'nde yaptı. 2009'da "Uluslararası İlişkiler" alanında doçent ve 2014 yılında da Profesörlük unvanlarını aldı.

Uzmanlık alanları, "Jeopolitik", "Kriz Yönetimi", "Güvenlik", "Türk Dış Politikası" ve "Türk Dünyası" olan Prof. Erol'un, bu konularda çok sayıda bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır.

Avrasya Dosyası, Karadeniz Araştırmaları, Gazi Akademik Bakış, Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları dergileri editörlükleri ile TRT, Kanal A ve BBN Türk'te radyo-televizyon programları yapan, Türkiye'nin önde gelen dergi ve gazetelerinde köşe yazarlığı yapan-görüşleri yayımlanan Prof. Erol, bu çalışmalarından dolayı 2007'de Türk Dünyası Yazarlar ve Sanatçılar Vakfı (TÜRKSAY) "Türk Dünyası Hizmet Ödülü", 2015'de Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) "Basın-Fikir Ödülü" başta olmak üzere çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

Ufuk, Ankara ve Gazi Üniversitelerinde dersler veren Prof. Erol, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Türkiye'nin önde gelen düşünce merkezlerinde (ASAM, SDE, GSAM, USGAM) uzman ve kurucu başkan olarak görevler üstlenen Prof. Erol, 2016'dan bu yana Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Kurucu Başkanı olarak bu alandaki faaliyetlerini devam ettirmektedir.